

**İmam Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersinin Önemi, Sorunları, Öğretim
Metodları ve Bazı Teklifler***

İlhami GÜNAY*

Öz

Kur'ân-ı Kerîm, İslam dinin ana kaynağıdır. Kur'ân'ın mana ve maksatlarını açıklama vazifesini ise tefsir ilmi üstlenmiştir. Tefsir ilminin, usûlünün ve tarihinin tefsir dersinde verilmesi onu önemli hale getirmektedir. Türkiye'de bu dersin ilk ilmî temeli, genel olarak İmam Hatip Liselerinde (İHL) atılması hasebiyle o, eğitimde özel bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada; tefsir dersinin kişilikli ve erdemli nesil yetiştirmekteki önemine değinilecektir. Tefsir dersinin gerekliliğinden, hedeflerinden, meselelerinden, öğretim metodlarından ve verimliliğini artırmayı sağlayan mesleki gelişimin lüzumundan bahsedilecektir. Makale, tefsir dersinin ihtiva ettiği ortaöğretimin konularıyla sınırlıdır. Ancak tefsir ders kitaplarının içeriği değişebildiğinden, konu içeriği en geniş şekilde tutulacaktır. İHL'de halen okutulan ders kitabıyla ilgili kısa değerlendirmelerde bulunulacaktır. Tefsir dersinin öğretmenleri ilahiyat fakültesinden mezun olmaktadır. Bu yüzden, her iki kurumda okutulan tefsir derslerine talebin ilgi ve yaklaşımına zaruri olarak temas edilmiştir. Ele alınan konular özlü tutulmuştur. Tafsilat gerektiren konulara ve bunların örneklerine, dipnotlarda atıfta bulunulmuştur. Tefsir dersi öğretimının akademik boyutu ile tecrübeye dayanan yönü dengeli şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma, ortaöğretimde okutulan tefsir dersinin problemlerini tesbite ve dersin işlenişinin iyileştirilmesine katkıda bulunmayı ve lisans eğitimine sağlam bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ders, İmam-Hatip, Sorun, Metot, Öğretim, Tefsir.

**The Importance, Problems and Teaching Methods of Tafsir Courses Taught in Imam Hatip
High School and Some Solution Offers**

Abstract

The Holy Quran is the main source of Islam. The task of explaining the meaning and purposes of the Qur'an has been undertaken by the science of tafsir. The method and history of Tafsir are taught in lesson of tafsir and it makes tafsir important. This course was for the first time given in Imam Hatip High School, therefore it holds a special place in education. In this study, the importance of tafsir in educating the virtuous generation will be discussed. It will be mentioned about the necessity, objectives, issues, teaching methods of tafsir as well as the importance vocational education. The article is limited to the subjects of secondary education, which also includes the course of tafsir. However, since the content of tafsir textbooks may

* Bu makale, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün tensibiyle Kütahya İlinde 15.06.2015 tarihinde düzenlenen ve İHL meslek dersleri öğretmenlerinin katılımının sağlandığı Mesleki Çalışmalar Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve basılmayan "İmam Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersinin Önemi, Meseleleri, Öğretim Metodları ve Çözüm Teklifleri" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.
ilhami.gunay@dpu.edu.tr.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3618-7204>.

Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Gönderim Tarihi: 07 Ekim 2019. Kabul Tarihi: 29 Ekim 2019. Yayın Tarihi: 31 Ekim 2019. Araştırma Makalesi.

DOI Numarası: 10.31121/tader.630478.

ATIF: Günay, İlhami. "İmam Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersinin Önemi, Sorunları, Öğretim Metodları Ve Bazı Teklifler". Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER) 3 / 2 (Ekim 2019): 357-383.

change, the content of the subject will be kept in the broadest way. Short evaluations will be made about the textbook, which is currently taught in high school. The teachers of Tafsir are graduated from faculty theology. Therefore, the courses of tafsir taught in both institutions are mentioned as essential to the interest and approach of the student. The topics has been briefly discussed. The subjects that require details and examples are referred through footnotes. The academic aspect of teaching Tafsir and its experimental aspect have been tried to be handled in a balanced way. The aim of the study is to contribute to the determination of the problems of the tafsir taught in secondary education and to improve the method of the course and to provide a solid foundation for undergraduate education.

Keyword: Lecture, Imam-Hatip, Method, Teaching, Tafsir.

Giriş

İmam hatip Lisesi ilk defa 1913 yılında İmam Hatip Medresesi adıyla açılmış ancak tevhid-i tedrisat kanunuyla 1924 yılında kapanmıştır. Aynı yıl yirmi dokuz yerde dört yıllık İmam Hatip Mektepleri açılmış olmakla birlikte siyasi nedenlerle altı yıl içerisinde tamamen kapanmak zorunda bırakılmıştır. Türkiye’de dini hizmetleri yürütecek kadronun kalmaması üzerine 1951 senesinde ortaokul seviyesinde beş ve 1954 yılında da üç senelik İHL açılmıştır. Okul müfredatının ve dolayısıyla mezunlarının hedef kitlenin dini ihtiyacını karşılamakta noksanları olmakla birlikte ders müfredatında diğer temel İslamî ilimler yanında tefsir dersinin bulunması halkın anılan okullara hüsn-i kabul göstermesini sağlamıştır. Bu durum, Müslüman halkın laik eğitim sistemine olan mesafeli yaklaşımının giderilmesinde en olumlu katkıyı ifade etmektedir.¹

Türkiye’deki dini hayatın şekillenmesinde önemli role sahip olan İHL okullarının bir asrı aşan tarihi geçmişinin incelenmesi gereklidir. Belki daha da öncelikli ve elzem olan, bu okulların misyonunu hâlihazırda icra edip etmediğinin değerlendirilmesidir. Okulun tarihi geçmişiyile paralel olarak onun genel müfredatı ve derslerinin içeriği üzerinde çalışmaların yapılması sevindiricidir. Nitekim anılan okulların genel tarihi, toplum üzerindeki etkileri, çıktıları vb. genel çalışmalar yanında daha hususi olarak yüksek lisans, doktora çalışmaları ve alan araştırmaları da yapılmaya başlamıştır. Konuyu farklı boyutlarıyla ele alan sempozyumlar ve çalıştaylar düzenlenmiştir. Bu çalışma ise, İHL müfredatının temel derslerinden olan Tefsirin, öğretmen, öğrenci ve öğretim metodu çerçevesinde daha verimli işlenmesine tahsis edilmiştir.

¹ Bk. Halis Ayhan, “İmam-Hatip Lisesi” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 191-192.

1. Tefsir Dersinin Önemi

Müslümanlar, ilahi kitapları olan Kur'ân-ı Kerîm'in öncelikle lafzına ve manasına büyük önem vermektedirler. Bu sevgi ve bağlılık Türk halkını cumhuriyetin ilanından itibaren uzun bir süre, Kur'ân'ı gayri resmi şekilde ve çoğu zaman da gizli olarak öğrenmeye sevk etmiştir. Bunun temel sebebi, ülkemizde laik eğitim sisteminin benimsenmesi ve dini toplumsal hayattan çıkarma tercihinin bağlı olarak belirli bir süre uygulanmasıdır. Ancak toplumun sahih dini öğrenmemesinin ülkenin bekasında tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinin öngörülmesi, dini eğitimin resmi kurumlarda özgün olarak verilmesi fikrini doğurmuştur. Bu düşünce, yaklaşık yirmi yıllık aradan sonra İHL okullarının yeniden açılmasının zeminini oluşturmuştur. Osmanlı bâkiyesi müderrislerin hayattan çekilmesi ve dini öğrenip öğretecek neslin kalmaması üzerine Müslümanlar, mevzubahis okullara şiddetle rağbet etmiştir. Bu tercihin altında, müfredatındaki Kur'ân-ı Kerîm, tefsir, hadis ve bunlarla irtibatlı diğer dini derslerin, nesilleri İslâmî kimlikle inşa etme² arzusunun ve ümidinin olduğu kuşkusuzdur.

Müslümanların dinlerini öğrenme ve öğretme beklentisi ve sönmeyen ümidi, İHL okullarında olağan üstü³ makes bulmuş ve bilhassa 1960'lardan sonra hızla yurt sathına yayılmıştır. Bu okullardan başta dini hizmetler olmak üzere her meslekte erdemli ve başarıyla ülkesine hizmet eden kadroların çıkması, okul müfredatının onların kişiliklerinde derin iz bıraktığını göstermektedir. Zikredilen önemli kazanımda İHL müfredatındaki Kur'ân-ı Kerîm ve onun manalarını öğrenme vasıtası olan tefsir ve hadis gibi derslerinin merkezi rolünü tahmin etmek zor değildir.

Tefsir, önemini İslam'ın ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasını amaçlayan ilim dalı olmasından almaktadır. Onun ehemmiyeti, diğer dinî ilimleri Kur'ân'la irtibat kurmaya zemin hazırlamakla daha da artmaktadır. Zira Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'de kastedilen anlamları dil ve tarih malzemelerinin elverdiği ölçüde doğru bir şekilde ortaya çıkarmayı hedeflemekle İslam kültür tarihini zenginleştiren bilgiler üretmektedir. Şöyle ki:

İHL'de okutulan tefsir dersi sayesinde öğrenci, Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevasını tanıması, incelemesi ve anlaması için lüzumlu temel bilgileri kazanmaktadır. Öğrenci, İslam kültürünün önemli bir unsurunu teşkil eden tefsir geleneğinin tarihi hakkındaki bilgileri öğrenerek diğer dinî disiplinleri

² Geniş bilgi için bk. H. Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1994), 31-40.

³ Ayhan, "İmam-Hatip Lisesi", 22: 192-193.

de kavrama imkânı bulmaktadır.⁴ Dini ilimlerden hangisi olursa olsun Kur'ân'ın kontrolünden uzaklaştıkça, sahih din anlayışından uzaklaşmış olmaktadır.⁵ Bu sebeple Kur'ân'ın muhtevasıyla ilgili sağlıklı ve yeterli bilgilenme, İHL eğitiminin olmazsa olmaz şartlarındandır.

Öğrenci, tefsir dersinde sadece bilgi edinmekle kalmamakta, on birinci sınıfa kadar diğer dini derslerin yardımıyla geliştirdiği dini duygusunu bu ders ile pekiştirmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm, kendisiyle özdeşleşmek için rol model arayan gençlere kıssaları içerisinde çok sayıda numune sunmaktadır.⁶ Böylece Kur'ân merkezli işlenen tefsir dersi talebenin ruhunda derin izler bırakmaktadır. Bu noktada Kur'ân-ı Kerîm'i okuma derslerinin önemi de büyüktür. Zira bedeni temsil eden Kur'ân'ı yüzünden okuyarak bazı sûrelerini ve âyetlerini ezberlemeye ve okuduklarının manasını kavramaya başladıkça, öğrencinin gönül ve zihin dünyasında ruhu temsil eden bir canlılık kazandırmaktadır. Bu yüzden başta Kur'ân olmak üzere dinin kutsallarına saygı temelinde yürütülecek Kur'ân kültürünü talebeye kazandırırken insaf, adalet, merhamet duygusunu gönüllerine yerleştirmeyi öncelemek gerekmektedir. Zira bu çaba çok güçlü erdem sahibi insanı yetiştirmeyi⁷ sağlayacaktır. Kur'ân'ın ana konularının maharetle verilmesi ise, Kur'ân kültürünü uygulamalı kazandırmanın⁸ temelini teşkil edecek ve şahsiyetli bireyler yetiştirmenin zeminini oluşturacaktır.

2. Tefsir Dersinin Meseleleri

Kur'ân'ın lafzı indiği haliyle korunmakla birlikte onun muhataplarının anlayış, yaşayış kültürel ortamları devamlı değişmektedir. Bu sebeple yeni tefsirler yazılmakta ve müfessirler, çağının insanının Kur'ân mesajlarını doğru kavramasına ve onlardan değerler çıkarmasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle incelenen âyetlerin lafız-mana dengesini gözetmek⁹ ve onun değerlerini güncelleyerek hayata taşımak, devamlı bir ihtiyaç halini almaktadır. Bu tarz bir anlama, ancak Kur'ân'ı nazil olduğu dönemdeki sosyokültürel bağlamına ve indirildiği dilin mantık kurallara uygun olarak anlama ile¹⁰

⁴ Bk. Nevzat Y. Aşkoğlu v.dğr., *İmam – Hatip Lisesi ve Anadolu İmam – Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, Tefsir Dersi Öğretim Programı, “Genel Amaçlar”* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2008), 193.

⁵ M. Sait Şimşek, “İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu, 11-12 Haziran 2005)*, ed. Ömer Kara, (Van: 2007): 29.

⁶ Konu hk. geniş bilgi ve örnekler için bk. İlhami Günay, “Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/2, (Winter 2015): 436-460.

⁷ Mustafa Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi Öğretimiyle İlgili Tespitler ve Teklifler”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu -Bildiriler-, (İstanbul, 23-24 Kasım 2013)*, ed. Recep Kaymakcan v.dğr., (İstanbul: 2015), 498-499.

⁸ Abdulhamit Birışık, “İlahiyat Fakültesi Öğretmenlik Bölümü (İDÖB) Tefsir Derslerinin Bölüm Hedeflerine Uygun Hale Getirilmesi”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu, 11-12 Haziran 2005)*, ed. Ömer Kara, (Van: 2007), 42.

⁹ Bk. Necmettin Gökçır, *Kur'ân Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*, (İstanbul: İFAV, 2014), 19-23.

¹⁰ Celal Kırca, “Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri”, *Bilimname: Düşünce Platformu* 26/1, (2014): 21.

mümkündür. Daha açık ifadeyle her âyetin muhatabını ve kelimelerinin nüzul ortamındaki manalarını; sebab-i nüzul, siyer, tarih¹¹ vb. yardımıyla ortaya çıkarmak onun yanlış yorumlanmasını önleyecektir.¹²

Kur'ân'ı anlama ihtiyacını, her kültür ve yaş seviyesindeki insanda fark etmek mümkündür. Billhassa dini eğitimin verildiği İHL gibi müesseselerde bu ihtiyacın arzu edilen derecede olması için daha fazla gayret gerektiği, talebelerin Kur'ân-ı Kerîm'e yaklaşım tarzlarından anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, güçlü ve zayıf yönleriyle insanı insana tanıtan ve huzurlu yaşamasının ilkelerini, tebliğcisi eşliğinde uygulamalı olarak öğreten muallim olmasına karşın, bir talebemizin deyişiyle öğrencilerimiz O'nu, başkalarına hitap ediyor zannına düşebilmektedir. Hâlbuki hangi konudan bahsederse bahsetsin her âyet, akıl sahibi bütün muhataplarını bağlamaktadır. Yüce Allah'ın, iman sahiplerine inkarcılara verilen derslerden ibret almalarını istemesi (el-Haşr 59/2) bunun delilidir.

Kur'ân'ın bütününe muhataplarını bağladığının bir diğer göstergesi, Peygamberimizin rahmet ve azap âyetlerini okuduğunda ilkinin müjdesine erişirmesi ve ikincisinin tehdidinden korunması için hemen Allah'a dua etmesidir.¹³ Bu yaklaşım, O'nun roman ve hikâye okuyuşuyla okunma mantığını¹⁴ da çürütmektedir. Zira roman ve hikâye okumalarında okuyucu; yazarın kurguladığı hayat veya kullandığı aktörler hakkında: 'Bu onun tercihi' diyerek rol model almaya ihtiyaç duymayabilmektedir. Oysa Kur'ân-ı Kerîm, okuyucunun bizatihi kendi hayatını ona anlatmakta ve doğru yolu göstermektedir.

Samimiyetle Kur'ân-ı Kerîm'den feyiz¹⁵ almak isteyen bazı talebelerimiz; O'nun kavramlarını bilememekten dolayı manasına nüfuz edememektedir. Bazıları; sırf lafzını okumayı yeterli görebilmekte, diğer bazıları ise onun maksadını anlamaya yetmeyen mealini okumakla iktifa etmekte ve birçok yanlış anlamaya düşebilmektedirler. Âyet ve sûrelerin manalarını Türkçe tefsirlerden okumaya çalışanlar ise, genelde tefsirlerin dilinin ağırlığı ve uzunluğu sebebiyle düzenli ve derin okuma zahmetine katlanamamaktadırlar. İHL öğrencilerinin dil seviyesi ise, Kur'ân tefsirini Arapça bir eserden okuyabilmeye imkan vermemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasının önünde başka maniler de bulunmaktadır. Mesela iletişim teknolojisinin sunduğu sınırsız görsel bilgi akışı, çağdaşlarımızı kısa mesajlarla iletişim kurmaya ittiği içindir ki günümüz insanı kapsamlı okuyamamaktadır. Bu durum; sadece talebelerin değil, halkın

¹¹ Öztürk, "İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi", 476.

¹² Hasan Elik, "Tefsir Derslerinde Kur'an'ın Yaşanan Bir Kitap Olduğuna Vurgu Yapılmasının Önemi", *Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerir et-Taberî Sempozyumu*, (Konya, 11-13 Haziran 2010), (Konya: 2010), 238.

¹³ Ebû Dâvûd "Salât" 69, 148; "Tahare" 45; Ahmedb.Hanbel *Müsned* 5: 382, 384, 389; 6: 92; Nesâî "Tatbik" 73.

¹⁴ Bk. el-Bakara 2/121; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (b.y. Eser Yayınevi, ts.) 1: 485.

¹⁵ Bk. İsmail Karagöz v.dğr. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı, , 2010), 184.

genelinin de meselesi halini almıştır. Engellerden birisi de Kur'ân'la ilgili yapılan çoğu ilmi çalışmaların akademik dil kaygısına kurban gitmesi ve bunun da, Kur'ân-ı Kerîm'in ilke ve değerlerinin geniş kitlelere yayılmasını yavaşlatmasıdır. İHL özelinde ve sonrasındaki lisans dönemi talebelerinde ortaya çıkan bir başka anlama sorunu, Kur'ânî kelimelerin kavram ve terim anlamlarını bilmemele-ridir. Zira Kuran'ın tenzil döneminde terimleştirdiği kelimelerle, sonrasındaki istilahların ayırt edilememesi anlam karmaşasına neden olmaktadır.¹⁶ Buna Mekki âyetlerdeki “hasene” ve “seyyie”nin, günümüzde "iyilik" ve "kötülük" olarak çevrilmesi örnek gösterilebilir. Hâlbuki Kur'ân'ın indiği dönemde “hasene” tevhid, “seyyie” şirk manasında kullanılmıştır.¹⁷

Kur'ân-ı Kerîm, (ahiret konularında ve kıssalarda daha belirgin olduğu üzere) mesajını duygu yükleyerek aktarmaktadır.¹⁸ Mesajın sırf bilgi formunda verilmesi ise, muhatabın gönlünü kuşatmakta yetersiz kalmaktadır, dolayısıyla insanın Kur'ân'ı hayata aktarmasını göreceli şekilde zorlaştırmaktadır. Konunun bir diğer engeli ise, objektiflik gerekçesiyle ve seküler alışkanlıkla iyiye ve kötüye eşit uzaklıkta durularak doğruyu desteklemenin veya bunun telkininin yeterince yapılmamasıdır. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm; taşıdığı mutlak doğruları yüceltmekte ve ilkelerine uymayı sürekli telkin etmektedir, muhataplarına daima iyiliği emretmekte, kötülüklerden sakındırmakta ve kıssalar yoluyla, telkinin uygulama kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹ Kur'ân, bilgiden ziyade imana, teoriden ziyade pratiğe önem verdiği için ona hayatın programı denilebilir. Kur'ân-ı Kerîm insanları bu programa isteyerek itaat etmeye çağırılmaktadır.²⁰ Bütün bu engeller yüzünden Kur'ân-ı Kerîm'in birinci derecedeki muhatapları, O'nun değiştirici ve dönüştürücü rolünden uzak kalmakta veya bırakılmaktadır. Bunun sonucunda, kişisel ve toplumsal hayatı çekilmez hale getiren problemler üremektedir.

Huzurlu bir hayat için Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasının ve yaşanmasının önündeki bu yanlış algıyı düzeltecek ve engelleri kaldıracak her alandaki çalışmalarla geniş kitleleri ilahi kitabıyla buluşturmak zorunludur. Gerçek şu ki, yükümlülük payesini almış her kul, hakikatin kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'in her bir âyetiyle birebir buluşturulduğunda; o eşsiz muallimin, bütün akıllı ve ergenleri

¹⁶ Celal Kırcı, ““Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Öğretim Sorunları”, *Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberî Sempozyumu*, (Konya, 11-13 Haziran 2010), (Konya: 2010): 251.

¹⁷ Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi”, 481-482.

¹⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de duygu örnekleri için bkz. İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 142-144, 275.

¹⁹ İlhami Günay, “Fâtûha, Fîl-Nâs Arası Sûrelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi”, *Usûl*, 17: 7-38 (2012/1), 9.

²⁰ Elik, “Tefsir Derslerinde Kur'ân'ın Yaşanan Bir Kitap Olduğuna Vurgu Yapılmasının Önemi”, 239.

doğrudan muhatap aldığını ve hükümlerinin kendisini bağladığını fark edecektir.²¹ Kısaca tefsir dersinin meseleleri talebenin; Kur'an-ı Kerim'in diline, içeriğine, hitabına yabancılaşmaları ve O'nu güncel problemlerin çözümünde kullan(a)mamaları şeklinde hülasa edilebilir.

3. Tefsir Dersinin Hedefleri

Tefsir dersinin genel amaçları MEB tarafından öğrencinin; Kur'an-ı Kerim'in okunan, kendisi ile ibadet edilen ve anlaşılması gereken bir kitap olduğunun farkında olur. Kur'an-ı Kerim'i indığı tarihî zemin içinde tanır. Kur'an-ı Kerim'in içeriğini kavrar. Kur'an-ı Kerim'i bugün okuyan birisi olarak onu anlamlı kılmayı alışkanlık hâline getirir. Tefsirin Kur'an-ı Kerim'i açıklamada bir yöntem bilgisi olduğunu kavrar. Kur'an'ı tefsir etmede Kur'an ilimlerinin yerini ve önemini fark eder. Tarih içerisinde tefsir geleneğinin farklı yorumlar ortaya koyduğunun farkında olur. Tefsir ilmi adına günümüze ulaşan birikimin bugün nasıl anlamlandırılacağını ve yararlı kılınacağını kavrar. Tefsir disiplini ile diğer Temel İslam Bilimleri ve beşerî bilimler arasında ilişki kurar şeklinde belirlenmiştir.²² Bu resmi çerçeveyi açmak ve anlamlandırmak üzere aşağıdaki mülahazaları ilave etmek mümkündür.

Tefsir dersi ile öğrencilerin, Kur'an-ı Kerim'i nicelik ve nitelik bakımından ana hatlarıyla tanımları sağlanacaktır. Onun okunmasının ibadet neşesi verdiğini, ibadetlerin onun okunmasıyla eda edilebildiğini ve manasını idrak ederek yapılan ibadetlerin ruhi hazlar kazandırdığını talebeye fark ettirecektir. Bu ders öğrenciye; Kur'an'ın okunması, anlaşılması ve ilkelerinin yaşanması gereken temel hayat kılavuzu ve daimi saadet kaynağı olduğunu kavratır.

Tefsir disiplini, Kur'an metin formları hakkında daha önce düşünülmüş olanın yeniden düşünülmesiyle yetinmeyip, henüz düşünülmemiş boyutlarını keşfetme çabası içinde olmalıdır. İlahiyat fakültelerinde din eğitim ve öğretimi her zaman "dünyası olan" ve "dünyanın oluşumuna katkı yapan" bir bilgiler ağının örülmesi yani genel bir metnin (text) oluşumunu sağlayacak şekilde gerçekleşmek durumundadır.²³ Bunun ilk temellerinin atıldığı yer ise çocukluktan itibaren verilen din eğitiminin yanı sıra bilhassa İHL tefsir dersi olarak görünmektedir.

Öğrenci, tefsir dersiyle Kur'an-ı Kerim'i, indığı tarihî zemin içinde umumi manada tanıyacak, muhtevasını kavrayacak ve kişiliğini onunla inşa etme alışkanlığı kazanabilecektir. Tefsir ilminin, Kur'an-ı Kerim'i açıklamakta bir usul bilgisi olduğunu kavrayacak, Kur'an ilimlerinin bu amacı gerçekleştirmekteki yerini ve önemini fark edecektir. Kur'an'ın lafızları, müfessirlerin kabiliyetleri vb.

²¹ İlhami Günay, *Kısa Surenin Terbiyesinde*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 7-9.

²² Aşıkoglu v.dğr., *İmam – Hatip Lisesi ve Anadolu İmam – Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları: "Tefsir Dersi Öğretim Programı"*, 193.

²³ Burhanettin Tatar, "Günümüz İlahiyat Fakültelerinde Tefsir, Hadis, Ahlak Felsefesi ve Müzik Derslerinin Anlamı Üzerine Notlar" *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1, (2013): 94-95.

sebeplerle tarihi süreçte tefsir geleneğinin farklı yorumlar ortaya çıkardığını idrak edecektir. Bu farkındalıklar öğrencinin, mezhebi ihtilaflara daha müsamahakâr bakmasına ve buna bağlı olarak ümmetin birliğini sağlamasına katkıda bulunacaktır.

Tefsir dersinin en temel amaçlarından birisi de, on dört asrı bulan tefsir birikiminin bugün nasıl anlaşılacağını ve ondan nasıl istifade edileceğini kavramaya yardımcı olmasıdır.²⁴ Hülasa öğrenci, tefsir ilminin ve usûlünün kendisine kazandırdığı dini ve akli ilimlerle bağlantılı bilgi birikimiyle hayatı anlamlandırma melekesi kazanmakta ona yardımcı olacaktır. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'i sevecek, muhtevastan haberdar olacak ve O'nu, günlük problemlerinin çözüm kaynağı görecektir. Kur'ân-ı Kerîm'in içerdiği konuları tanıma, derinliğine anlama ve onun diğer İslamî ilimlerin kaynağı olduğu bilincine erişecektir.

Tefsirin, hayatın problemlerine ve ihtiyaçlarına dair sorunları çözmek gibi görevi olmadığı iddia edilse de²⁵ nihai noktada Kur'ân'ın, hidayet ve mevize özelliğini muhataplarına aksettirmesi kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle tefsir derslerinde Kur'ân'ın nüzul vasatında üzerinde durduğu temel konular, problemler ve onun çözümünde muhataplarına söyledikleri öncelikle kavratılmak durumundadır. Tefsir dersinin esas hedeflerinden birisi de talebenin Kur'ân'ın manevi dünyasına girebilmesi için, onun gönderiliş maksadını, dini ve ahlaki içerikli kavramlarının aslı manalarını ve âyetlerin gerçek muhataplarını kavratmak olmalıdır.²⁶

Pratik bir ifadeyle ortaöğretimde verilen tefsir dersi, lisans eğitiminin "Tefsir Dersi Lisans Yeterlik Kriterleri"nin ön hazırlığını oluşturmayı hedeflemelidir. Zira eğitimde eşgüdüm, bilgili ve erdemli kişiliğin inşasının esaslarındanadır. Lisans kriterleri; tefsirle ilgili temel kavramları anlamak, alanın belli başlı eserlerini tanımak, Kur'ân tarihi hakkında özlü bilgi sahibi olmak, Kur'ân'ı mealinden bir defa okumuş olmak,²⁷ Kur'ân'ın ana konularını bilmek, kısa sûreleri, pratik hayatla ilgili bazı âyetleri anlamak²⁸ şeklinde özetlenebilir. Tefsirin ortaöğretim hedefleri de öğrencilerinin seviyesiyle muvazi olarak bunun muhtasar derecesini kazandırmaya yönelik olmalıdır. Tekrara düşme pahasına şu önemli noktanın altı bir defa daha çizilmelidir. İHL talebesinin Kur'ân kültürünü, onun hidayet,

²⁴ Bk. Aşkoğlu v.dğr., *Tefsir Dersi Öğretim Programı*, "Genel Amaçlar", 193.

²⁵ Öztürk, "İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi", 476.

²⁶ Öztürk, "İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi", 481-482, 484.

²⁷ Kırca ve Görener'in aksine Kur'an'ın mealinin, onun kültürünü kazandırması bağlamında bir defa okunması lisansla değil, ortaöğretimde sağlanmalıdır. Zira lisansa bu birikimden mahrum gelen öğrencinin ilmi mesafe katetmesi oldukça güçleşecektir. Bk. Kırca, "Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Öğretim Sorunları", 252; İbrahim Görener, "Lisans Programında Verilen Tefsir Anabilim Dalına Ait Derslerin Seviyeleri ve Öğretim Yöntemleri Üzerine", *XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı: Kur'an ve Sabâbe Sempozyumu (Sivas 22-23 Mayıs 2015/)*, ed. Hasan Keskin, (Sivas: 2016): 432.

²⁸ Kırca, Celal, "Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Öğretim Sorunları", *Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberî Sempozyumu, (11-13 Haziran 2010)*, 2010: 243-245.

hayat kitabı olduğu daimi saadetin ilkelerini taşıdığı temeliyle başlamalıdır. Öğrenciler, bu esasa ulaştırılan seçme âyetle buluşturulmalı ve diğer ilimlerle bu konular²⁹ zenginleştirilmelidir.

4. Tefsir Dersinin Öğretim Metodları

Eğitim öğretimin; soru-cevap, temsil, tartışma, tedric, kıssa ile eğitim gibi birçok klasik metodu³⁰ içerisinde, tefsir dersinde en çok kullanılanı takrir metodudur. Ancak bu metodun muhatabın dinlemesine matuf olması, öğretmekte % 13 nispetinde katkıda bulunmaktadır.³¹ Buna öğrencinin derse hazırlıksız gelmesi³² de eklendiğinde talebenin derse katılım oranının iyice düşeceği ortadadır. Bu durum ilgili dersin verimliliğinde farklı metotların kullanılmasını³³ gerekli kılmaktadır. Rasûlullah'ın (sav) yaşayarak öğretme metoduna ilave olarak; âyeti okuyarak bizzat tefsir etmesi, herhangi bir vesile ile âyeti açıklaması, âyetin nüzulünü müteakip onun uygulamasını göstermesi, hutbe irat ederken âyetleri kullanması, ashabına konu hakkında soru sorarak akabinde ilgili âyeti tefsir etmesi gibi farklı metotlar kullandığı³⁴ bilinmektedir. Dolayısıyla tefsir öğretimi sadece takrir metoduyla bırakılmamalıdır. Bilakis bu metodun; ders öncesinde talebeye ön hazırlık yaptırma, araştırma grupları oluşturma, sual-cevap metodu, yaparak-yaşayarak öğrenme gibi usullerce takviye edilmesi gerekmektedir. Zira dersin öğrenci tarafından gerekli görülmesine³⁵ rağmen anlatım usûlündeki monotonluk ve konuya hakimiyeti yansıtamama gibi durumlar, dersi verimsiz kılmaktadır. Sonuç olarak derslerde; anılan metotların yanında çoklu zeka, drama, işbirlikçi öğrenme, örnek olay, kavram haritası, şekil, şema, film, grafik, vb. teknikleri kullanmak³⁶ gerekmektedir.

²⁹ Ali Akpınar, "Tefsir ve Kur'an Derslerinin Öğrencilerde "Kur'an Kültürü" Oluşturacak Şekilde verilmesi", *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu, 11-12 Haziran 2005)*, ed. Ömer Kara, (Van: 2007), 168-169, 171, 187.

³⁰ Bu ve diğer metotların sünnetteki uygulamalı örnekleri için bk. Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber*, (İstanbul: Esra, 1997), 119-226.

³¹ Celal Kırca, "Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Öğretim Sorunları", 249.

³² Ortaöğretimdeki derse hazır gelme durumunun lisans eğitimiyle yakınlık arz ettiği dikkate alındığında İHL öğrencilerinin ekseriyeti tefsir dersine çoğunlukla ön okumasız gelmektedir. Bk. Süleyman Karacelil, "İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usulü Dersinin Bazı Problemleri ve Çözüm Önerileri", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/5 (2012): 91.

³³ Bu istek akademisyenlerde (% 76,5), öğrencilerde (% 88,1) seviyesindedir. Yusuf Acuner v.dğr., "Akademisyenler ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi Üzerine Bir Alan Araştırması", *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu, 11-12 Haziran 2005)*, ed. Ömer Kara, (Van: 2007), 71.

³⁴ Acuner v.dğr. "Akademisyenler ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi", 58.

³⁵ Karacelil, "İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usulü", 93-94.

³⁶ Mustafa Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü: Sivas İli Örneği* (Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016), 249.

4.1. Derse Ön hazırlık

Talebeye işlenecek konular üzerinde ön hazırlık yaptırmak onu aktif öğrenmesine, araştırma ruhu kazanmasına³⁷ ve ilerideki lisans eğitimine hazırlık teşkil edecektir. Günümüzde talebenin bilgiye sınırsız ve anlık erişebilmesi onu, ‘anlatılan konuları her seviyede ve her an öğrenebilme imkânına sahip bulunduğu’ zannıyla dersin hocasından ve dersten müstağni olduğunu düşündürebilmektedir. Halbuki hoca rehberliği olmaksızın dersin temel kavramlarını öğrenemeyeceğini ve kavramlar olmadan da ulaşabileceği bilgileri anlayamayacağını talebeye hissettirmenin kestirme yolu, kendisine ön hazırlık yaptırmaktır. Muhtemeldir ki talebenin en azından bir kısmını anlamaksızın yapacağı ön hazırlığı merkeze alarak konunun işlenmesi, onları motive ve onore ederek derse ilgilerini uyandırabilecektir. Tefsir konularını gündelik hayatla irtibatlandırabilmek için de talebelere ön hazırlık yaptırılabilir. Mesela vahiy konusuna ön hazırlık mahiyetinde, siyer, fıkıh gibi derslerde daha önce edindiği bilgileri hatırlamaları, ilgili âyetleri Mushaf’tan ve kavramlar sözlüğünden araştırmaları sağlanabilir. Bunun yanında belki daha pratik ve ilgi çekici olması bakımından sosyal paylaşım sitelerinde vahiyle ilgili konuşulanları, konunun o alandaki yansımaları tespit ettirilerek ders esnasında eksik ve yanlış tarafları talebeye tadil ettirilebilir.

Talebenin ‘her bilgi elimin altında’ yanılması ilave olarak derslerin takrir şeklinde verilmesi de onu derste pasif hale düşürmektedir. Hâlbuki öğrenme, hazır bulunuş sonrasında gerçekleşmektedir. Öğrenmeyi, talebeye araştırma arzusu uyandırıcı ve yaptığı çalışmaları sınıf nezdinde kendisinin sunmasına fırsat vererek teşvik etmek mümkündür. Mesela, coğrafya ve tarih notları yüksek olan talebeleri sınıf huzurunda sorarak, bu iki derste başarılı olan iki talebeye “Kur’ân’ın indiği coğrafi bölge ve tarihi şartlar” ile ilgili görsel malzemelerle bezenmiş bilgiler toplamaları ve ünite öncesinde beş dakika sunum yapmaları istenebilir. Tefsir kitabının ünite başlarında yer alan hazırlık çalışmalarının da bu manadaki önemi göz ardı edilmemelidir.

4.2. Araştırma Grupları Oluşturma

İşlenecek konunun daha cazip ve aktüel hale getirilebilmesi için talebelerden araştırma grupları oluşturulabilir. Bu merkezde talebeden, Kur’ân-ı Kerîm fihristinden konuyla ilgili seçilen âyet ve sûre numaraları verilerek araştırmaları istenebilir. İşlenecek konunun akli ve nakli ilimlerle güncel bağlantısını keşif grupları teşkil edilebilir. Mesela *tefsirin diğer ilimlerle alakası* konusu böyle bir dağıtımına çok elverişlidir. Talebe, anılan çalışmayı okulun ilgili dersleri okutan öğretmenleriyle müza-

³⁷ Erdoğan Pazarbaşı, “Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Arapça Öğretimi Sorunları”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu, 11-12 Haziran 2005)*, ed. Ömer Kara, (Van: 2007), 255-256.

kere yoluyla da yapabilecekleri hatırlatılabilir. Aynı şekilde talebelerin evlerinde mevcut tefsir kaynakları tespit edilerek kaynak alış-verişinde bulunmalarına imkân sağlanabilir. Aynı şekilde namaz sûrelerinden birisi verilerek talebenin ders kitabından veya kolay anlayabileceği tefsirlerden okuyarak gelmeleri ve hocanın hakemliğinde sûrenin talebelerce edinilen bilgi merkezinde işlenmesi sağlanabilir.³⁸

Kur'ân'ın cem'i, istinsahı, tefsir, meal vb. konular, bazı faraziyeler üzerinden iki grup arasında ön hazırlık yapmalarını sağladıktan sonra tartışılarak kavratılabilir. Mesela *Kur'ân'ın cem'inin mevcut şekli, muhtemel alternatifleri nasıl olabilirdi?* gibi sorularla oluşturulan gruplara araştırmaları yaptırılarak sınıf içerisinde tartışılabilir. Burada maksat, *cem'* veya istinsahın isabetliliğini tespitten ziyade, konunun çok yönlü öğretilmesinin amaçlanmasıdır. Yeni kuşaklar elektronik oyunlara aşına oldukları ve esasen insanoğlunun oyuna meyilli olması da grup çalışmasına vesile kılınabilir. Bu manada işlenmiş önceki konularda geçen kavramların kullanıldığı bulmaca hazırlama takımı/takımları kurulabilir. Yine bu merkezde klasik, çoktan seçmeli, boşluk doldurmalı vb. soru hazırlama grupları oluşturulabilir. Takımların hazırladıkları soruları dengeli bir şekilde seçmekle ve doğruluğunu kontrol etmekle görevli soru seçme kurulu oluşturularak bir araya getirilmesi ve cevap anahtarıyla birlikte bütün talebeyle ulaştırılması sağlanabilir. Okul dışında tefsir okuma grupları oluşturulabilir, mevcut tefsir meclislerine grupça katılmaları ve elde ettikleri kıymetli bilgileri sınıfta paylaşmaları sağlanabilir.³⁹

4.3. Soru Cevap Metodu

Öğrencilerin derse ilgisini celbetmenin en uygun usullerden birisi de sual-cevap metodudur. Mesela Kur'ân'ın âyetlerinin tertibi ve sayısı konusuna: *Kur'ân-ı Kerîm'deki âyet sayısı kaçtır?* sorusuyla başlamak oldukça ilgi çekici olabilir. Bu konuyu işlemeye başlamadan bir hafta önce bir talebeyle, âyet adedinin farklılık sebepleri araştırılabilir. Bir başka talebeyle de bir mealden sûrelerdeki âyet sayılarını topladığı bir listeyi getirmesi istenebilir. Talebelerin âyet sayısı hakkındaki soruya verecekleri farklı cevaplar alındıktan sonra listeyi hazırlayan talebeden nihai cevabı vermesi istenebilir. Aynı şekilde mesela *i'cazül-Kur'ân* konusuna başlarken: *“Allah, söz sanatının eşsizliği ve Kur'ân'da verdiği bilgiler üzerinden kullarına meydan okur mu?”* vb. soru yöneltilebilir. Talebeden alınan cevaplar dinlendikten sonra tehaddi âyetleri⁴⁰ hatırlatılır. Bu metodun uygulanmasında hakem konumundaki öğretmenin süreci iyi yönetmesi, talebeden gelen cevapları tahtaya öz halinde yazdırması lüzumludur.

³⁸ İlahiyat fakültesinde benzer bir tefsir dersi işlenişi ve kazanımları hk. bkz. İsmail Çalışkan, “Bir Tefsir Dersi Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2012): 815.

³⁹ Murat Kayacan, “Cumhuriyet Dönemi Medreselerinde Okutulan Tefsir Dersleri Üzerine Bir Form ve İçerik Değerlendirmesi”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum 5-7 Ekim 2012*, 304-305.

⁴⁰ el-Kasas 28/49; el-İsrâ 17/88; Hüd 11/11; Yûnus 10/38.

Aksi durumlarda konu, fikir karmaşası ve gürültü içerisinde kaybolarak özlü bir neticeye ulaşmak mümkün olmayabilecektir. Soru cevap metoduna ilave olarak daha dinamik bir etkileşimi sağlayan⁴¹ tartışma metodu da ön hazırlık yaptırılarak kullanılabilir.

4.4. Yapararak Yaşayarak Öğretim

Öğrenme sürecinde bütün duyular kullanıldığı için öğretim usûlünün en etkin olanı yaşayarak öğrenme metodudur. Zira talebe, kendisi yapmakta ve kendi yaptığıyla öğrenmektedir. Bu metot tefsir dersi merkezinde düşünüldüğünde “ders öncesi hazırlık” ve “çalışma grubu oluşturma” kapsamında talebe hazırlattırılan ve sunum yapmaları istenen bütün çalışmalar akla gelmektedir. Zira talebe konuya ilişkin görseller bulmakta, videolar dinlemekte ve kavram haritaları oluşturmaktadır. Yine bu konuda, Peygamberimizin yaşayan Kur’ân olarak tavsif edilmesi, namazın ve haccın edasında canlı bir mübelliğ olduğunu hatırlatılmalıdır. Dolayısıyla bu metot vasıtasıyla talebenin, Hz. Peygamber’i rol model almasına da zemin hazırlanmış olabilecektir. Zaten talebenin birbirinden, öğretmenden ve çevresinden konunun uzantılarını öğrenmesi ve uygulaması hasebiyle örgün eğitimde bulunmasının en önemli sebebi bu metot olsa gerektir. Neticede talebe, Kur’ân merkezli anlatılan konuların, onu anlatan hocası ve arkadaşları üzerinde uygulamalı olarak görmesiyle, ruhuna sinen ve kişiliğini oluşturan erdemleri ekseriyetle bu metotla kazanmaktadır.

Yukarıda zikredilen öğretim metodlarına; kıssa merkezli öğretme, bilhassa dersin başında ve sonunda olmak üzere tekrar ve temsili anlatımın⁴² ilave edilmesi, konuların daha dikkat ve ilgi çekici olmasını sağlayacaktır.

5. Teklifler

Dersin önemi, metodları ve meseleleri konularını incelerken dolaylı olarak önerilerde de bulunmakla birlikte bu başlığı bir tetümme olarak koymak uygun görünmektedir. Şüphesiz tekliflerin; öğretmen, idare, talebe ve veli sacayakları bulunmaktadır. Ancak bizim buradaki ekseri muhatabımız dersin hocaları olduğu için öneriler onlara hasredilmiştir. Tefsir dersini veren öğretmenlerin çoğunluğunun; ders saatinin yetersizliği, öğrenci ilgisizliği, kaynak eksikliği, konuların usul ağırlıklı ve güncel hayatla bağlantı sağlayacak örneklerin azlığı gibi sebeplerle dersin amacına ulaşamadığını belirtmeleri,⁴³ anılan noktalara değinmeyi zaruri kılmaktadır.

⁴¹ Musa Turşak, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim ve Tefsir Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi 2013), 68.

⁴² Bk. Turşak, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim ve Tefsir Öğretimi*, 87-90.

⁴³ Bk. Muzaffer Eyimaya, *İmam Hatip Liselerinde Tefsir Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme*, (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006), 98.

İHL’de tefsir dersini alan öğrencilerin bu derse ilgili oldukları ve bilhassa örnek tefsir metinleri ve Kur’ân-ı Kerim’in özelliklerini ilgi duydukları bilinmektedir. Ancak öğretmenlerinin çoğunluğunun derse, muhteva ve yöntem çalışması yapmadan girmeleri, takrir metodunu tercih etmeleri gibi sebeplerle⁴⁴ öğrencinin derse ilgisi azalabilmektedir.

Tefsir dersinin muhtevasının öğrencinin gönlüne sinmesi için öncelikle öğretmenin ifa ettiği vazifenin kutsi, talebelerinin çok önemli olduklarına tam inanmış olması gerekmektedir. Hangi gerekçeyle, niyetle, maksatla ve seviye ile gelmiş olursa olsun ümmetin yüzlerce emanetinin ilim/hidayet pınarına geldiği daima akılda tutulmalıdır. Talebenin her birisi, materyalizm ve/veya kapitalizm çölünde hayat suyuna hasret kalmış umutlar olarak görülmelidir. Onların her biri, insanî ve İslamî geleceği inşa etmeye layık değerlidir. Dolayısıyla hidayet pınarının sahibi adına onun sâkiliğini yapmak, içerisinde taşıdığı şifa ile ümmetin kalbini ve zihnini onarma ve inşa etme bahtiyarlığına nail olmaktır.

Tefsir dersi öğretmeni için muhataplarını önemseme ve yaptığı işi ciddiye alma kesinlikle ütopyik değildir, bilakis Nebevi bir eğitim tarzıdır. Bu eğitimin çıktıları ise, çok farklı kabiliyetlere sahip, ümmi bir toplumdaki cihana medeniyet dağıtan nesildir. Öyle ki, ilk gençlik yılında deve çobanlığı yapanlar, yirmili yaşlarında bu Kur’ânî ve nebevi eğitimin mezunları olduklarında şehirler ve ordular yönetecek özgüveni ve ilmi altyapıyı kazanmışlardır.⁴⁵ Bu tarihi gerçek ortadayken aksini düşünmek ve bu mühim vazifede ihmalkâr davranmak, basiretsizliğe ve derin gaflete hamledilebilir. Zira her bir âyet ve/veya sûrenin erdemler tohumunu, talebelerin gönüllerinde ve vicdanlarında değerler olarak çimlendirme imkânı heba edilmiş olacaktır.

Tefsir dersinin taşıdığı bu değiştirici, geliştirici ve dönüştürücü muazzam potansiyel sebebiyle dersi verecek öğretmenlerin; eğitime ve talebeyle yaklaşımlarında daima iyimser olmaları ve sürekli yeni anlayış ve arayışlara⁴⁶ yönelmeleri gerekmektedir. Talebeyle; öğretmenlerin kendilerine rakip, hasım olmadıkları, bilakis cehle karşı mücadele eden ordunun subay-er ilişkisi içerisinde hakkı öğretmeye çalıştıkları dile getirilmeli ve yaklaşımlarıyla bu fikir onlara benimsetilmelidir. Bu cümleden olarak eğitimde; konuları derinlemesine kavratmak, bilgiyle yeni bilgi üretmek, çift yönlü öğretim, birlikte öğrenme, sorgulamayı öğretme, öğrenci merkezli, paylaşımcı ve düzenleyici rolü tercih etmek gibi yaklaşımlar benimsenmelidir. Sınıf yönetiminde can sıkıcı olmamak için yeni metotları uygulamaya⁴⁷ sokmalıdır.

⁴⁴ Bk. Eyimaya, *İmam Hatip Liselerinde Tefsir Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme*, 99.

⁴⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk. Seyfullah Kara, *Peygamber Döneminde Gençlik*, (İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003), 96-149.

⁴⁶ Geniş bilgi ve örnekler için bk. MEB, *İHL Müfredatı*, “Öğretmen Bilgi Notları” 342.

⁴⁷ Bu konuda klasik ve yeni yaklaşımın mukayesesi için bk. Faruk Salman, “Tefsir Dersi Yöntemleri ve Materyal Kul lanımı”, *İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 52.

Dersin önemi öğretmen tarafından hissedildiği ölçüde talebe de bunu sezmekte geç kalmayacaktır. Ancak buna rağmen her ilim dalının bazı kavramlarla anlatılabileceği gerçeği, tıp ve hukuk gibi ilim dalları üzerinden örneklendirilebilir. İlahiyat fakültesini kazanan eski mezunlar okula davet edilerek, dersi İHL’de kavramanın kendilerine sağladığı kolaylıkların akademik başarılarına etkisi, onların dillerinden dinletilebilir. Aynı uygulama, diğer fakültelerde okumak isteyen öğrenciler için o alanın İHL’den mezun başarılı yetişkinleriyle de icra edilebilir. Mesela bir hukukçunun, tercümanın, İslamî ve Arapça terimlere hâkimiyetinin mesleklerinde kendilerine hitabet becerisi ve kelime haznesinin genişliğinin meramını ifade zenginliği kazandırması gibi avantajlar anlatılabilir.

Hitabet gibi derslerde tatbik edildiği üzere tefsir dersi de, mekânı tebdil etmenin sağladığı ferahlıkla verilebilir. Mesela “Arapça ve Türkçe tefsirler”, “meal”- “tefsir” ve bunların birbirinden farkları, okul kütüphanesinde ve ilgili eserleri talebe inceleyerek işlenebilir. Belirlenen güncel bir konu hakkındaki âyetin tefsiri, burada farklı tefsirlerden rastgele bazı talebelere okutturulabilir. Bu tarz ders, mekân değişikliğinin vereceği zindelik yanında, görsel zekâsı güçlü olanlar için daha caziptir. Ayrıca talebenin huzurunda yaptırılan tefsirlerden okuma esnasında geçen bazı kavramların, konuyu anlamakta çıkaracağı zorluk, öğretilmekte olan ıstılahları bilmenin önemini de talebe kendiliğinden kavratacaktır.

Dersin sınıf dışı mekânlarda işlenmesi kapsamında; “vahyin sözlük ve ıstılah manası”, sesi ve kıraati güzel bir talebenin ön hazırlığı ile ilgili âyetleri mescitte okuması eşliğinde anlatılabilir. Vahyin *ima işaret* manası, Hz. Zekeriya (Meryem 19/10-11) taklit edilerek verilebilir. Bu vb. uygulamaların dersi kavramaya katkısı yanında mescit, kütüphane gibi mekânların huzurlu havası, talebenin ruhunda kalıcı manevi izler de bırakacaktır.

Çalışma grubu oluşturma konusunda ifade edildiği üzere talebeleri araştırmaya ve bilgi/bulgu ve fikirlerini arkadaşları huzurunda sunmalarına sürekli fırsat verilmelidir. Yaptıkları başarılı çalışmalarını, okul dışındaki ev, ilgili vakıf, dernek vb. yerlerde de paylaşabilmeleri hususunda cesaret verilmelidir. Bu meyanda konu hazırlama, sunma, tefsir okuma, Kur’ân-ı Kerîm’den eş ve zıt anlamlı kelime bulma, terim hazırlama, internet takip grubu oluşturma, bulmaca hazırlama, kıssa-hikâye tamamlama, Kur’âni konu araştırma ekipleri kurmaları, doğru ve sağlam bildiklerini sınıf içinde ve dışında paylaşması için yüreklendirilmelidir.

Tefsir usûlü konularını, Kur’ân-ı Kerîm’le irtibatlı ve kolaylaştırarak işlemek⁴⁸ daha uygun görünmektedir. Mesela *Hicaz Araçlarının ahiret inancı* konusu; Ankebût 61; Zümer 3; Yâsin 78-79; Zilzâl 6-8; Âdiyât 9-11 âyetleri çerçevesinde anlatılabilir. Aynı şekilde *Kur’ân-ı Kerîm’in korunmuşluğu*

⁴⁸ Haftalık iki saat uygulanan dersin bir saatinde usul, diğer saatinde güncel konuların Kur’an-ı Kerim çerçevesinde incelenmesi ve surelerin tefsiri işlenebilir.

hususu Hicr 9; Kıyâme 16-19 gibi âyetlerle bağlantılanarak işlenebilir. Yukarıda işaret edildiği üzere, soru hazırlama gruplarına hazırlanan ve bütün talebeyle paylaşılan sorulardan bazıları imtihanlarda öğrencilere sorulup, meal kullanmalarına da izin verilerek yorum yapmaları istenilebilir. Aksi durumda konular, öğretmen ve öğrenciler için aktüalitesini kaybedecektir.⁴⁹

Teklif edilen hususlardan birisi ve belki de en önemlisi, konuların, özelliklerine uygun olarak mesleki ve alan dersleriyle bağlantılı işlenmesidir. Çünkü talebe tarafından önceden (basit bile olsa) bilinen konuların üzerine daha teknik ve detaylı bilgiyi ilave etmek kolaylaşacaktır. Daha öz ifadeyle konuların irtibatlanmasından kastımız, talebenin alt sınıflarda aldığı bilgiler ile şimdi alacağı bilgilerin ortak yönlerini belirterek konuyu temellendirmek, tefsir dersinde yer alan ilave bilgilerle onu zenginleştirmektir. Tefsir dersi konularının, mesleki ve alan dersleriyle irtibatlı işlenmesi hususunda aşağıdaki bazı temel bilgilere yer verilebilir:

Tefsir dersinde yer alan “Kıraat farklılıkları”, Kur’ân-ı Kerîm dersiyle irtibatlandırılarak işlenebilir. Diğer mütevatir ve meşhur kıraatler, aşere takrip icazeti almış bir kârî sınıfa davet edilerek, 10-15 dakika süren farklı kıraat örneklerinin tilaveti eşliğinde işlenebilir. Bu esnada farklı kıraatler ile tecvit kaideleri arasındaki irtibata dikkat çekilebilir. Tefsiri yapılacak âyet ve sûrelerden, Kur’ân-ı Kerîm dersinde yer alan “Okunan ve Ezberlenen Âyet ve Sûreleri Anlama” bölümleriyle örtüşenlere atıfta bulunulabilir.

Tefsir dersinde bulunan “vahiy ve geliş şekilleri”, Temel Dini Bilgiler (TDB) dersinde yer alan “Vahiy süreci ve Kur’ân” konusuyla bağlantı kurularak işlenebilir. “Tefsir yaparken sünnetin açıklayıcılığından yararlanma” konusu, TDB dersinin “Peygamberlik ve Son Peygamber Hz. Muhammed” konusuyla bağlantılanabilir. Aynı şekilde vahyin indiği dönemde Hicazda mevcut dinler konusu, TDB’in birinci ünitesiyle irtibatlı işlenebilir. “Kur’ân’ın ana konuları” Tefsir ve TDB dersinin ortak konularında olması hasebiyle birbirine atıfta bulunarak işlenebilir. Aynı şekilde “İşari tefsir” konusu, TDB, Siyer, Kelam, Hadis derslerinin ahlâkla ilgili konularıyla irtibatlandırılabilir.

Tefsir dersinin bazı konuları Siyer dersi ile de alakalıdır. Mesela onun “Kur’ân-ı Kerîm Tarihi” ünitesinde yer alan konular, ana hatlarıyla Siyer dersinin “Hz. Muhammed’in Doğduğu Ortam” konusunun uzantısı mahiyetindedir. Aynı şekilde “Hz. Peygamber’in Yaşadığı Dönemde Tefsir” konusu, Siyer dersinin “Hz. Muhammed’in Örnek Kişiliği” konusuyla (Yaşayan Kur’ân bağlamında) örtüştüğü noktalar bulunmaktadır. Son olarak tefsir dersinin “Meali ve Tefsiri Yapılacak Sûreler” konusu, Siyer dersinin hemen bütün konularıyla ilintili bulunmaktadır. Ancak diğer mesleki derslerin temel meseleleri, tefsirin asli konusu olarak da görülmemelidir.⁵⁰

⁴⁹ Bk. Köse, *İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersi*, 85.

⁵⁰ Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi”, 486.

Tefsir dersinin diğer İslamî ilimlerle alakası, fıkıh dersinin “Fıkıh ilminin temel ilke ve amaçları” ile bağlantılıdır. Ayrıca fıkıh ilminin kaynakları arasında yer alan “Kitap” ve “sünnet” aynı zamanda tefsir dersinin de temel konuları arasında bulunmaktadır. Bu meyanda mesela “Mücmel” konusunun, fıkıh dersinin “ibadetler” bahsinde yer alan “namaz, zekât, oruç, hac, kurban” konularıyla *mübeyyen* haline geldiği ilişkilendirilebilir. Yine mezhebi tefsirler (ahkâm tefsirleri) konusunun fıkıhla ilgisi mutlaka kurulmalıdır.

Tefsir dersinin, Peygamberimizin Kur’ân’ın müfessiri olması hasebiyle hadis dersinin geneliyle bağlantılı olduğu düşünülebilir. Bununla beraber daha özel manada da bu ilişki tezahür etmektedir. Mesela, tefsir dersinin “Hz. Peygamber’in Yaşadığı Dönemde Tefsir”, “Rivayet Tefsiri” ve “Sünnetin açıklayıcılığından yararlanma” konuları, Hadis dersinin “Kur’ân’a Göre Hz. Peygamber’in Konumu” ünitesiyle ve bilhassa “tebliğ, tebyin görevi” ile birebir irtibatlıdır. Aynı şekilde “Tefsirin tedvini”, “Hadisin tedvini” konusuyla iç içedir. Yine “Kur’ân’ın yazıyla tespiti” ile “Hadislerin yazımı” konusu bağlantılıdır. Rivayet tefsirinin kaynakları arasında yer alan “Sünnet” konusuyla hadis mecmualarının bağlantısı açıktır.

Tefsir dersinin “Kur’ân’ın indiği dönemdeki dini hayat” ve “Kıssalar” konusu, dinler tarihi dersiyile yakından irtibatlıdır. Tefsir dersinin Kur’ân’ın mana ve maksatlarını anlama merkezinde, dinler tarihi dersinin özellikle, “Vahye dayalı dinler” ve “Dinlerde tanrı inancı, ibadet, ahlaki ilkeler” konularıyla bağlantılı işlenmesi kaçınılmazdır. Daha açık ifadeyle mesela kitap ehli karakterlerini dile getiren Bakara, Âl-i İmrân, Mâide, Enfâl, Tevbe, Ahzâb, Haşr... gibi sûrelerde yer alan âyetler, dinler tarihinin verileriyle daha anlaşılır hale gelmektedir.

Tefsir dersinin “Dirayet tefsiri” içerisinde yer alan “Kelami tefsirler” konusunun kelimelerin bilhassa “İslam düşüncesinde yorumlar” ünitesi içerisinde yer alan konularla irtibatı bulunmaktadır. Aynı şekilde tefsir dersinin “Vahiy, İsrailiyat bağlamında ilahi kitaplar ve şeriyyatın neshi” konuları, kelimelerin “Nübüvvet ve ilahi kitaplar” ünitesiyle irtibatı olan hususlardır. Aynı şekilde tefsir dersinin, “Kur’ân’ın ana konuları” bahsinin kelimelerin özelde “Ahiret”, genelde bütün üniteleriyle kısmi irtibatı söz konusudur.

Tefsir dersinin; “Peygamberimiz ve sahabe devrinde tefsir”, “Rivayet tefsirleri” gibi konularıyla, İslam tarihi dersinin “İslamiyet’in doğuşu ve Hz. Muhammed dönemi” ve “Dört büyük halife dönemi” üniteleri ile alakası açıktır. Tefsir dersinin, hitabet dersi ile alakasını, Kur’ân’ın tebliğ ve tebyini kapsamında kurmak mümkündür.

Arapça dersinde başarılı talebelerin, tefsir dersinde de başarılı olmaları,⁵¹ bu iki ders arasında sıkı ilişki kurmayı gerektirmektedir. Mesela “Kur’ân tarihi” ile ilgili terimler, “Kur’ân’ın diğer isimleri”, “Kur’ân ilimleri ve üslup özellikleri”nin başlıklarında yer alan terimler ve kavramlar, “Tefsir edilecek sûreler”in isimleri ve içeriğindeki (talebenin Arapça seviyesine uygun olan) bazı kelimeler, Arapça dersiyile bağlantılı işlemeye uygun konulardır. Aynı şekilde lügavi/dilbilimsel tefsirler konusu, Arapça ile kolaylıkla ilişkilendirilebilecek mahiyettedir.

“İlmi tefsir”, “Kur’ân’ı anlamada bilimsel verilerden faydalanma” ve “Yaratılış ve evren” konuları, biyoloji, kimya vb. alan dersleriyle bağlantı kurularak işlenebilir. Aynı şekilde “İçtimai tefsir”, sosyoloji dersiyile, “Kelami ve işari tefsirler” Felsefe dersiyile bağlantılı konuları haiz bulunmaktadır.

Tefsir dersi genelde geçmişe gidip orada kalmak şeklinde gerçekleşmekte ve bu durum, talebenin aslında var olan derse arzularını⁵² ve ilgilerini de azaltmaktadır. Oysa talebe bu çağda yaşamakta, onun problemleriyle yüz yüze gelmektedir ve o, geleceğini doğru-sağlam temel üzere inşa etme arzusundadır. Bu yüzden öğrenciyeye, içinde yaşadığı güncel problemler tespit ettirilmeli, çözüm yollarını Kur’ân’da araştırmalarında rehberlik etmeli ve olaylara Kur’ân penceresinden bakma becerisi kazandırılmalıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için son üniteye yer alan tefsir edilecek kısa sûreler, içerisinden değer çıkarma merkezli işlenmeye⁵³ çok uygundur. İki saatlik dersin ilk saatinin tefsir usûlü, tarihi konularına, ikinci saatinin ise sûre anlatımı ve gündelik hayatın sorunlarına çare sunan Kur’ânî konuların sınıfta işlenmesine tahsisi, dersi çok verimli hale getirebilecektir. Aslında Kur’ân-ı Kerîm’in indiriliş amacı da budur; insanların inanç ve sosyal problemlerine çözüm bulmak, onları dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmadır.⁵⁴

Tefsir dersinin verimliliğini artırma hususundaki teklifler konusunda idarenin, meslek dersi öğretmeninin verimliliğini artırıcı ders programı yaparak desteklemesi de hatırlanmalıdır. Şöyle ki, bir meslek dersi öğretmenine bir yıl içerisinde iki-üç farklı dersten fazla ders vermemek pedagojik açıdan çok uygundur. Bir sonraki sene aynı hocaya farklı 2-3 dersin verilmesi, öğretmenin genel müfredattan haberdar olmasına, derslerin konuları arasındaki irtibatı daha canlı ve taze göstermesine fırsat verecektir. Böyle bir programın belki de en önemli kazanımı, öğretmenin dersini farklı

⁵¹ Acuner v.dğr. “Akademisyenler ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi”, 68.

⁵² Bu arzu akademisyenlerde (% 91,4), öğrencilerde (% 95,6) nisbetindedir. Bk. Acuner, v.dğr., agt., 70.

⁵³ Surelerin içerdiği değerleri günümüze taşımamanın örnekleri hk. bk. İlhami Günay, *Kısa Surelerin Terbiyesinde*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014, s. 27, 121-151 ve İlhami Günay, “Fâtîha, Fil-Nâs Arası Sûrelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi”, *Usûl: İslam Araştırmaları*, 17 (2012) 7-38. Bir örnek uygulama için ayrıca bkz. EK-1 şablonu (MEB, “Tefsir Dersi Öğretim Programı, Örnek Etkinlik Uygulamaları”ndan alınmıştır. 212-13).

⁵⁴ Şimşek, ag. tebliğ, 30.

materyallerle sunmasına fırsat vermesi olabilmesidir. Zira öğretme süreci aynı zamanda öğrenmeyi de beraberinde getirmektedir.

Yakın geçmişte ve hâlihazırda İHL’de okutulan Tefsir ders kitabı içeriği hakkındaki teklifleri şöylece hülâsa etmek kabildir: Dördüncü ünitesi tarafımdan yazılan ve 2009-2017 yılları arasında okutulan Tefsir Ders Kitabındaki müşkilü’l-Kur’ân, mübhem, mücmel mübeyyen, kıraat farklılıkları, yeminler, sûre başlangıçları, hitaplar, tekrarlar, soru cevap⁵⁵ gibi Kur’ân ilimlerine, 2018-2019 Eğitim yılında okutulan ders kitabında⁵⁶ yer verilmemiştir. Hazırladığımız kitabının ağır olduğu iddia edilen muhtevasını/müfredatını⁵⁷ hafifletmek açısından bu makul sayılabilir. Ancak İlahiyat alanında okumayacak⁵⁸ bir İHL talebesinin, mesela Kur’ân’da çelişki olduğu iddialarıyla kutsalına yapılan hücumlar karşısında Müşkilü’l-Kur’ân’ın anahtar bilgisine ihtiyacı bulunmaktadır. Aynı durum Kur’ân’ı farklı yönüyle tanıma bağlamında anılan diğer Kur’ân ilimleri için de geçerlidir. Öğrencinin Kur’ân-ı Kerîm hakkındaki bilgisi genişledikçe ona karşı sevgisinin, hayranlığının ve dolayısıyla kutsallığı karşısında saygısının artması umulabilir. Talebede bu duygu oluşmadığı sürece içeriğini hayata aktarması⁵⁹ ihtimal dışı kalabilecektir. Hâlbuki Kur’ân’ın; tevhit, iman ibadet, haram helal ile bağlantılı kavramlarının anlam çerçeveleri⁶⁰ ile birlikte kazandırılması gerekmektedir. Kıssaların eğitici yönleri, gündelik hayatla bağlantılı şekilde ahlak ve değer merkezli olarak işlenmesi talebeye kişilik kazandıracaktır.

2018-2019 öğretim yılında okutulan Tefsir ders kitabı hakkındaki mülâhazaları⁶¹ da şöylece özetlemek mümkündür: Kitap, muhtevası, seviyesi, üslubu ve tertibi itibarıyla yeterlidir. Sûre tefsirlerinin bölüm sonlarına konulması ve Kur’ân’da temel ana konuların çokça âyetle bezenmesi gayet isabetlidir. Ders kitabının son ünitesinin Arapça tefsir metinlerinde tercih edilen âyetler ve seçildiği tefsirler de gayet münasiptir. Bu metinlerin talebenin seviyesine uygun şekilde çevrilmesinin muhtemel zorlukları, bunların Türkçesinden veya başka bir Türkçe tefsirden ön okumayla gelmeleri ve sınıf içerisinde çıkarımlarını paylaşması sağlanarak giderilebilir. Bu uygulama farklı güncel konulara

⁵⁵ İlhami Günay, “IV. Ünite Kur’ân İlimleri”, *İHL Tefsir Ders Kitabı*, (b.y., MEB Devlet Kitapları, 1. Baskı 2010), 82-96.

⁵⁶ Çiçek, Yakup v.dğr. *AIHL Tefsir*, (y.b. MEB Devlet Kitapları, 1. Baskı 2018): 38-49.

⁵⁷ Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi”, 490.

⁵⁸ 2018 YKS Okul Türü ve Öğrenim Durumuna Göre Başvuran ve Yükseköğretim Programlarına Yerleşen Aday Sayıları istatistiğine göre 234.657 İHL mezunundan bütün lisans, önlisans ve açık öğretime yerleşenlerin toplam sayısı 89.035 öğrencidir. Bk. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, “Yükseköğretime Geçiş İstatistikleri: 2018-YKS Okul Türlerine Göre Başvuran ve Yerleşen Aday Sayıları”, Erişim: 28 Ağustos 2019, <https://istatistik.yok.gov.tr>.

⁵⁹ Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi”, 490.

⁶⁰ Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi”, 492.

⁶¹ Halihazırda okutulmakta olan Tefsir ders kitabının içerik uygulanmasındaki değerlendirmeleri için Akşemseddin Proje İHL öğretmeni Hasan Kafalı ve Tavşanlı Anadolu İHL öğretmeni Ali Uslu’ya teşekkür ederim.

ve metinlere de teşmil edilebilir. İlahiyat dışı alanı tercih eden öğrenciler için Arapça tefsirlerin tanıtımı sıkıcı⁶² olabilmektedir. Bunun, ilahiyat alanını tercih edeceklerin ayrı bir sınıfta toplanarak seçmeli tefsir metinleri dersi bünyesinde verilmesi mümkündür. Öğrencilerin tefsir dersine ve içeriğine ilgileri, vaizlerin camilerde belli günlerde verdiği (bilhassa güncel konuları içeren) tefsir sohbetlerine katılımlarının teşvik edilmesiyle artırılabilir. Meal konusu işlenirken bununla yetinmenin olumlu olumsuz yönlerine kısaca işaret edilebilir. Güncel hayatla doğrudan alakalı olmayan usûl konuları oldukça kısa tutularak ve temel kaynaklarına dipnotta atıfta bulunarak ondan artan vakit, öğrencide ahlak ve kişilik oluşturacak âyetlerle doldurulabilir.

6. Tefsir Dersi Öğretiminde Mesleki Gelişim

İHL meslek dersi öğretmenlerinin çoğunluğunun, tefsir dersi özelinde kendisini lisans döneminde yeterli görmese de sonradan geliştirerek⁶³ mesleğini severek yaptığı⁶⁴ bilinmektedir. Hizmet içi eğitim programlarına katılım öğretmenlerin ekseriyeti tarafından faydalı bulunmakla birlikte⁶⁵ katılım oranı oldukça düşüktür. İHL meslek dersleri öğretmenlerine dini bilgi kaynağı olarak duyulan güvenin oldukça düşük olmasının,⁶⁶ sahip olduğu bilginin gereğini yaşantısında göstermemesi olarak düşünmek mümkündür.

Hangi meslek erbabı olursa olsun, samimiyetinin ve gayretinin yanında alanındaki yenilikleri ve gelişmeleri takip etmelidir. Aksi halde mesleki heyecanını yitirir ve kendisini dar bir çerçeveye hapsederek önce birikimini tekrara ve sonra onu tüketmeye başlar. Öneriler kısmının başında ifade etmeye çalıştığımız üzere tefsir dersi hocasının böyle bir akıbete düşme hakkı olmamalıdır.

Mesleki gelişimde en pratik yol, meslek dersleri genel zümresinin ve tefsir dersi öğretmenleri alt zümrelerinin verimli ve işlevsel olarak yapılmasıdır. Bir anlamda ihtisas toplantıları sayılan bu zümrelerde üyeler birbirlerini; bilgi teknolojilerindeki yeniliklerden yeni çıkan literatüre kadar bütün gelişmelerden haberdar etmelidir. Dersle alakalı genel ve özel manadaki fikir, tecrübe, metot ve materyal paylaşımı yapılmalıdır. Alan ile ilgili yeni çıkan kitap, dergi ve makale gibi ilmi çalışmalar takip edilerek okunmalı ve bu alandan dersin verimliliğini sağlayacak çıkarımlar paylaşılmalıdır. Bu meyanda akademik camiada icra edilen çalıştay, sempozyum, kongre vb. ilmi çalışmalar, fiilen veya

⁶² Bk. Köse, *İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersi*, 86.

⁶³ Muzaffer Eyimaya, *İmam Hatip Liselerinde Tefsir Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme*, (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006), 97.

⁶⁴ Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü*, 246.

⁶⁵ Bk. Köse, *İmam-Hatip liselerinde Okutulan Tefsir Dersi*, 17.

⁶⁶ Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü: Sivas İli Örneği*, 245.

medya üzerinden takibe daha fazla ilgi⁶⁷ gösterilmelidir. Bütün bu alanlarda yapılan paylaşımlar, mutlaka kayıt altına alınarak⁶⁸ herkesin kolaylıkla erişeceği yerlerde muhafaza edilmelidir.

Mesleki birikimi ve heyecanı artırmanın önemli bir vesilesi de tefsir okuma gruplarının oluşturulmasıdır. Öncelikle meslek dersleri hocalarının kendi aralarında düzenli Arapça ve/veya Türkçe tefsir okuma grubu oluşturmaları; bilgi birikimlerini, tecrübelerini, muhabbetlerini ve verimliliklerini artırmakta ve tazelemekte önemlidir. Meslek dersi hocalarının burada edindiği birikimi, talebelere öğretmek için okuma grubuyla ayrıca paylaşabilmeleri, öğrenci merkezli şikâyet konusu olan birçok problemi çözmekte katkı sağlayacaktır. Bütün bu çalışmaların yanında, alan derslerinin öğretmele-riyle de bilhassa ilişkili konularda sürekli temas halinde olmayı göz ardı etmemek gerekmektedir. Hülâsa, genelde meslek dersleri, özelde tefsir dersi öğretmenleri, eleştirel düşünme, öğrenciye adil davranma, idealist anlayışa ve topluma karşı sorumluluk bilincine sahip⁶⁹ ve bu vasıflarda öğrenci-lerine rol model olabilmelidir.

Genelde meslek dersleri ve özelde tefsir dersi ile alakalı materyal paylaşımı hususunda; görsel malzemeyle zenginleştirilmiş âyet kullanırken: [âyetler.com](http://ayetler.com); farklı görseller kullanılırken: www.eba.gov.tr www.isam.org.tr www.imambatipogretmeni.com www.dkab.org; www.materyal.org.tr/din-kulturu-ve-ahlak-bil-gisi/index. <http://sonpeygamber.info/dkab-online-materyal> vb. siteler kullanılabilir. Bu noktada unutulma-ması gereken önemli bir nokta da, öğrencilerin konular ile alakalı hazırladıkları başarılı sunularının diğer sınıflarla⁷⁰ ve öğretmenlerle paylaşımıdır.

Sonuç

Tefsir dersi, Kur’ân-ı Kerîm merkezinde en önemli derstir ve İHL’yi tercih sebeplerinden bir tanesidir. Zira Müslümanların büyük bir kısmı, nesillerinin şahsiyetinin Kur’ânî ölçülerle oluşması-nın bu derslerle mümkün olduğunu düşünmektedir. Tefsir dersi yanında buna bağlı olarak Kur’ân dersi, diğer mesleki derslerin de mihrini oluşturmakta ve İslam hakkında sağlıklı bilgiyi sağlamakta öncülük etmektedir.

Tefsir dersinin; öğrenciler açısından Kur’ân’ın manasını lafzından sonraya bırakmak, onun bütün hükümlerinin bağlayıcılığını ve hayat kılavuzu olduğunu idrak edememek ve kavramlarını anlayamamak gibi problemleri bulunmaktadır. Bu meselelere talebenin; doğru bilgiye kolay ulaşabilme yanılmasını, ilgisizliğini, dersin güncellikten uzak konuları içermesini, akademik dili, duygu-

⁶⁷ Köse, *İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersi*, 18.

⁶⁸ Nazif Yılmaz, “Tefsir Dersi Yöntemleri ve Materyal Kullanımı” Müzakereleri, 72.

⁶⁹ Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü*, 257.

⁷⁰ Âdiyât suresinin tefsiri sadedinde atların savaşta rolünü, bir savaş sahnesi filminden alınan kesitlerle besleyerek hazırlanan bir sunu, surede atlara olan vurguyu oldukça etkili bir şekilde canlandırabilir.

suz kuru bilgiyi ve seküler yaklaşımı ilave etmek mümkündür. Hâlbuki tefsir dersi; bütün bu engelleri aşarak talebelerin; dini duygusu yüksek, Kur'ân'ın muhtevâsından ve kültüründen haberdar, müsamahakâr, olgun ve erdemli bireyler olarak yetişmesini sağlamayı hedeflemektedir.

Tefsir dersinin bu hedeflere ulaşması için talebe merkezli bir yöntem seçilmesi gereklidir. Bunun yanında ders, takrir metodu, ders öncesi hazırlık, araştırma guruplarının oluşturulması, sual-cevap metodu ve yaparak-yaşayarak öğrenme gibi usullerle zenginleştirilmelidir. Usul konuları özlü ve kolaylaştırılarak verilmeli ve problemler, âyetlerin bağlamı dikkate alınarak Kur'ânî merkezli çözülmeli ve öğrencilere bu meleke kazandırılmalıdır. Konuyla ilgili âyet ve sûreler, bir takım dinî değerler odaklı işlenmeli, böylece talebenin erdemli bir şahsiyet kazanmasına zemin hazırlanmalıdır.

Hülâsa, tefsir dersinin bütün muhataplarını önemsemek, onların gözünde dersi de önemli hale getirecektir. Bu yaklaşım, öğretmenlerden öğrencilere bir ihsan değil; aksine Kur'ân'ın insana temel yaklaşımıdır. Konuların işlenişinde meslek ve alan derslerinin ortak noktalarının tespit edilmesi, bilinenden bilinmeyene geçişi kolaylaştırmak için oldukça önem arz etmektedir. Her meslek erbabının alanıyla ilgili gelişmeleri takip etmesi ne derece önemli ise, tefsir dersini verenler için değişimleri takip etmeleri, kendileri için olduğu kadar derse muhatap olan öğrenciler için de başarı ve mutluluk getirmekte en az o derece önemlidir. Ortaöğretimde tefsir dersiyle öğrenciye kazandırılan Kur'ânî birikim ve bilinç, erdemli fertler olarak yetişmelerinin yanında, lisans eğitimi alacak olanları için de sağlam bir ilmî temeli ifade etmektedir.

ANLIYORUZ VE YORUMLUYORUZ⁷¹

DERS	: Tefsir
SINIF	: 11
YAKLAŞIK SÜRE	: 40 dk.
ÜNİTE	: Tefsir Edilecek Örnek Metinler
TEMEL BECERİLER	: Kur'ân-ı Kerîm mealini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, mekân zaman ve kronolojiyi algılama, tefsir kaynaklarını kullanma, araştırma, problem çözme, değişim ve sürekliliği algılama
KAZANIMLAR	: Sûrelerin meâl ve tefsirini yapar. Meâlîni ve tefsirini yaptığı âyet ve sûrelerden ilkeler çıkarır.

⁷¹ Aşıkoglu v.dğr., *Tefsir Dersi Öğretim Programı*, 212.

378 | Günay, İmam Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersinin Önemi, Sorunları, Öğretim Metodları ve Bazı Teklifler

KAYNAK/MA- : Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'ân Dili adlı tefsirin
TERYAL sadeleştirilmiş nüshası ve/veya DİB Kur'ân Yolu tefsiri, tepegöz,
projeksiyon.

SÜREÇ

1. Öğrencilerden, Mâûn sûresinin tefsirine çalışarak gelmeleri istenir.
2. Mâûn sûresi tahtaya yansıtılarak Kur'ân'ı anlama ve yorumlamada temel ilkeler çerçevesinde öğrencilerden yorum yapmaları sağlanır.
3. Ek-1 çalışma kâğıdı dağıtılarak öğrencilere doldurtulur.

DEĞERLENDİRME

Ek-1 çalışma kâğıdı kontrol edilir.

EK-1

ÇALIŞMA KÂĞIDI⁷²

SÛRENİN ADI	Mâûn
ADINI ALDIĞI ÂYET	Son âyetinde geçen "mâûn" kelimesinden almıştır. "Eraeyte, Era-eytellezî, Dîn, Tekzîb, Yetûm" adlarıyla da anılmaktadır.
ÂYET SAYISI	7 (Yedi)
NÜZUL SEBEBİ	Âs b Vâil veya Ebu Süfyan b Harb'in, yetimleri gözetmemesi
MEKKÎ-MEDENÎ	Mekkidir. 4-7. âyetlerin Medine'de münafıklar hakkında indiğine dair rivayet de vardır.
TARİHÎ ARKA PLANI	Sûrenin 17. sırada inmesi ve Mekke'li müşrikleri bazı erdemlere davet etmesi onun, İslam'ın açıkça tebliğ edildiği dönemde indiğini göstermektedir.
İÇERDİĞİ KAVRAMLAR	Din, tekzib, yetim, miskin, it'âm, musallî, salat, mürâî, mâûn
KAVRAMLARIN ANLAMLARI	Talebeye DİB Dini Kavramlar Sözlüğü tavsiye edilebilir.
SÛREDE YER ALAN KUR'ÂN İFADELERİ VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	Sûre, konunun öneminde dikkat çekmek için istifhamla başlamıştır
SÛREDE VERİLMEN İSTENEN MESAJ	Muhatabı, ahireti inkâr eden insanda ne gibi bir karakter meydana geleceğini düşünmeye davet etmek içindir. Aynı zamanda ahirete inananların ahlâkî önemini anlamaya çalışmayan ve bu akideyi yalanlayanların ne biçim insanlar olduklarını öğrenmeye teşvik etmek içindir de.
SÛREDEN ÇIKARILAN İLKELER	*Temiz fitratımızı, nefsin (cimrilik vb) çirkinlikleriyle kirletmemeliyiz

⁷² MEB, Tefsir EK-1, 213. İçerik tarafımızdan oluşturulmuştur.

	<p>*Ebedi saadetimizi, dünyanın geçici nimetlerine değişme basiretsizliğine düşmemeliyiz.</p> <p>*Erdemliliğin gereklerini yerine getirmeli, zayıf ve düşkünlere merhamet etmeliyiz.</p> <p>*İbadetlerimizi, ihlasla eda etmeli, gaflet ve tembellikten sakınmalı ve onu dünyevi menfaate değişmemeliyiz.</p> <p>*Toplumsal duyarlılık sahibi olmalı ve bütün imkânlarımızı bu uğurda kullanabilmeliyiz.</p> <p>*En küçüğünden en büyüğüne, iyiliğe mani olmak şöyle dursun onu çoğaltmalı ve mutluluğa erişmemin gereği olarak görmeliyiz.</p> <p>*Yardımlaşmanın ve dayanışmanın toplumda güveni geliştirdiğini ve emniyetli bir cemiyet kurduğunu unutmamalıyız...</p>
--	---

Kaynakça

- Abdülbâki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-Müfreh li Elfâzi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*. İstanbul: Dâru'd-Da've, 1986.
- Acuner, Yusuf. Kara, Ömer. Ünal, Mehmet, “Akademisyenler ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri [Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri], 11-12 Haziran 2005 Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu*. Ed. Ömer Kara, 57-81, Van: 2007.
- Akpınar, Ali. “Tefsir ve Kur'ân Derslerinin Öğrencilerde "Kur'ân Kültürü" Oluşturacak Şekilde verilmesi”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, (Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu, 11-12 Haziran 2005)*. Ed. Ömer Kara. 167-188. Van: 2007.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y. – Kutlu, Sönmez. - Yılmaz, Ali. - Özafşar, Mehmet Emin. *İmam – Hatip Lisesi ve Anadolu İmam – Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları: Tefsir Dersi Öğretim Programı, “Genel Amaçlar”*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2008.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y. – Kutlu, Sönmez. - Yılmaz, Ali. - Özafşar, Mehmet Emin. *İmam – Hatip Lisesi ve Anadolu İmam – Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları: “Öğretmen Bilgi Notları/Değer Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar”*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2008.
- Ayhan, Halis. “İmam-Hatip Lisesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 191-194. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Çalışkan, İsmail. “Bir Tefsir Dersi Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2012): 811-818.
- Çamdibi, H. Mahmut. *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1994.
- Çiçek, Yakup. – Demirci, Muhsin. – Çalışkan, İsmail. *Anadolu İmam Hatip Lisesi: Tefsir*. Ed. Çalışkan, İsmail. MEB Devlet Kitapları, 1. Baskı, b.y. 2018.
- Elik, Hasan. “Tefsir Derslerinde Kur'an'ın Yaşanan Bir Kitap Olduğuna Vurgu Yapılmasının Önemi”, *Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerâr et-Taberî Sempozyumu*. Konya, 11-13 Haziran 2010. 235-242. Konya: 2010.
- Eyimaya, Muzaffer. *İmam Hatip Liselerinde Tefsir Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006.
- Gökkır, Necmettin. *Kur'ân Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: İFAV, 2014.
- Günay, İlhami. “Fâtiha, Fîl-Nâs Arası Sürelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi”, *Usûl: İslam Araştırmaları*, 17, (2012): 7-38.

- Günay, İlhami. “Kur’ân-ı Kerîm’de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/2, (Winter 2015): 435-460, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7762>.
- Günay, İlhami. *Kısa Sûrelerin Terbiyesinde*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- İbrahim Görener, “Lisans Programında Verilen Tefsir Anabilim Dalına Ait Derslerin Seviyeleri ve Öğretim Yöntemleri Üzerine”, *XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı: Kur’an ve Sabâbe Sempozyumu (Sivas 22-23 Mayıs 2015)*. Ed. Hasan Keskin. 413-433. Sivas: 2016.
- Kara, Seyfullah. *Peygamber Döneminde Gençlik*. İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003.
- Karacelil, Süleyman. “İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usûlü Dersinin Bazı Problemleri ve Çözüm Önerileri”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/5 (2012): 83-106.
- Karagöz, İsmail v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı, 2010.
- Kayacan, Murat. “Cumhuriyet Dönemi Medreselerinde Okutulan Tefsir Dersleri Üzerine Bir Form ve İçerik Değerlendirmesi”, *Medrese Gelenegi ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum 5-7 Ekim 2012*. 304-35.
- Kırca, Celal. “Kur’ân’ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri” *Bilimname: Düşünce Platformu*, 26/1, (2014): 7-24.
- Kırca, Celal. “Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Öğretim Sorunları”, *Tefsir Anabilim Dalı VII. Eşgüdüm Toplantısı ve Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberi Sempozyumu*. 243-252. Konya: 2010.
- Köse, Nuri. *İmam-Hatip liselerinde Okutulan Tefsir Dersi Programının Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1998.
- Mücahit, Mustafa. *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü: Sivas İli Örneği*. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016.
- Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber*. İstanbul: Esra, 1997.
- Öztürk, Mustafa. “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi Öğretimiyle İlgili Tespitler ve Teklifler”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu -Bildiriler-. (İstanbul, 23-24 Kasım 2013)*. Ed. Recep Kaymakcan v.dğr. 473-500. İstanbul: 2015.
- Pazarbaşı, Erdoğan. “Yeterlik Kriterleri Bağlamında Tefsir Dersinin Arapça Öğretimi Sorunları”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu. 11-12 Haziran 2005*. Ed. Ömer Kara, 253-256. Van: 2007.
- Salman, Faruk. “Tefsir Dersi Yöntemleri ve Materyal Kullanımı”, *İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?*. Ed. Yılmaz, Nazif. – Yiğit, Hulusi. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.

- Şimşek, M. Sait. “İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler” *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri [Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri]*, 11-12 Haziran 2005 Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nihat Baysu Konferans Salonu. Ed. Ömer Kara, 27-32. Van: 2007.
- Tatar, Burhanettin. “Günümüz İlahiyat Fakültelerinde Tefsir, Hadis, Ahlak Felsefesi ve Müzik Derslerinin Anlamı Üzerine Notlar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1, (2013): 83-96.
- Turşak, Musa. *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim ve Tefsir Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2013.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Yayınevi, ts.
- Yıldırım, Ramazan. - Altaş, Eşref. – Şimşekçakan, Musa. – Akgül, Mehmet. *İHL Tefsir Ders Kitabı*. MEB Devlet Kitapları, 1. Baskı, b.y. 2010.
- Yılmaz, Nazif. “Tefsir Dersi Yöntemleri ve Materyal Kullanımı”, *İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı? Müzakereleri*. Ed. Yılmaz, Nazif. – Yiğit, Hulusi. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. “Yükseköğretime Geçiş İstatistikleri: 2018-YKS Okul Türlerine Göre Başvuran ve Yerleşen Aday Sayıları”. Erişim: 28 Ağustos 2019. <https://istatistik.yok.gov.tr>.